

K a t i M a r t o n

A n é p
e l l e n s é g e i

Családom regénye

Corvina

Kati Marton: A nép ellenségei

Kati Marton
A nép ellenségei
Családom regénye
(Részlet)

(Részlet)

Corvina Kiadó Kft.

© Corvina Kiadó, Budapest
www.corvinakiado.hu
corvina@lira.hu
ISBN 978 963 13 5927 5

*Szüleimnek,
akik elindítottak az úton.
És Richardnak.*

Bevezetés

„Talán jobb lenne, ha ezúttal egyedül jönne” - mondta Dr. Kutrucz Katalin, a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának főigazgató-helyettese a telefonba. A legutóbbi látogatásomkor ugyanis egy barátomat is magammal vittem, aki jogász, és nálam jobban kiismeri magát a levéltárakban. Dr. Kutrucz akkor hűvös hivatalossággal viselkedett: kimért, személytelen és tárgyyszerű volt. Nyilván régi vágású *apparátcsik* lehet, gondoltam magamban, aki egyszerűen csak végzi a dolgát, és a rendelkezésemre bocsátja a szüleim titkosszolgálati aktáit - melyek megtekintéséhez a posztkommunista Magyarországon immár törvényes jogom van. Most azonban egészen más hangon beszélt - emberségesen és együtt érzően. Ettől kissé ideges lettem.

Nem sokkal korábban történt, hogy az egyik legkiválóbb magyar író is kikérte az édesapja aktáit - és az iratokból az a megdöbbenő tény derült ki, hogy az álnokság és a hitszegés a saját családját is megfertőzte. Az ÁVO, a hajdani magyar titkosszolgálat történetének egyik legismertebb kutatója engem is figyelmeztetett, amikor a szüleim iratainak a megtekintését kérvényeztem, hogy „Pandóra szelencéjét” akarom kinyitni. Én azonban ragaszkodtam hozzá, hogy megtudjam az igazságot a szüleimről, és arról, hogy mi is történt valójában Budapesten a hidegháború régmúlt napjaiban, amikor a nővérem és én még gyermekek voltunk. A szüleim sok mindent elhallgattak a családunk történetéből - jöllehet édesapám nagyra becsült újságíró volt a maga idejében, aki az 1956-os magyar forradalomról írott tudósításaiért díjakat kapott, és általános elismerésben volt része. „Ti már amerikaiak vagytok - mondogatta a Papa -, meg sem értenétek, milyen volt az élet a fasiszták és a kommunisták alatt.”

A Dr. Kutrucz hívása utáni éjjelen nem sokat aludtam. Mi aggasztott annyira? Bizonyára az, nem kerül-e majd elő valami irat, mely azt fogja bizonyítani, hogy a szüleim olyan megalkuvást vagy árulást követtek el, ami egyszer s mindenkorra romba dönti azt a képet, amit róluk magamban őriztem. Tudtam, hogy ez a kockázat nagyon is valóságos. Günther Grasztól Milan Kunderáig, a Gestapótól a KGB-ig a titkosrendőrségi irattárak máig ontják magukból az elmúlt fél évszázad alatt elkövetett árulások szennyét. Nagyon is megértem azokat az embereket, akik nem kíváncsiak a múltra. Ne háborgassuk a kísérteteket – mondták nekem is. Én azonban tudni akartam az igazat – legyen bár mégoly fájdalmas is.

Az álmatlan éjszaka után, mely azzal telt, hogy azon töprengtem, vajon miért változott meg Dr. Kutrucz hangja, karikás szemmel lépdeltem fel a reneszánsz palota lépcsősorán, mely alig néhány saroknyira áll attól az épülettől, melyben 1946-ban az ÁVO megszületett. Ez az épület tanúja volt a rémuralmi rendszer legsötétebb gatzetteinek. Az ötvenes években több ezer egyenruhás és civil ruhás ügynököt és az emberek legféltettebb titkait is kifürkésző besúgót foglalkoztató ÁVO további remek palotákat is lefoglalt magának az elegáns Andrassy úton, melyet akkor Sztálin útnak neveztek. A levéltár épületén ma az Európai Unió kék-arany zászlója lobog.

Dr. Kutrucz Katalin, ez az apró termetű, serény és energikus hölgy műszálas nadrágkosztümben és Scholl-cipőben fogad, és mindjárt betessékel egy magas mennyezetű, gyönyörű stukkókkal díszített ovális terembe – mely a leginkább meghitt házi hangversenyek helyszínéül kínálkozott volna. Dr. Kutrucz lehuppan mellém egy műanyag borítású asztalhoz. Sűrűn pislogva a következőket közli velem: „Kiderült, hogy az öné az egyik legnagyobb aktánk.” Vajon erre most büszkének kellene lennem? Rettegve várom, hogy rávethessem magam a bevásárlókocsiban betolt dossziéhalomra, amit a fehérkő-

penyes tisztviselők toronyba raknak élém. Dr. Kutrucz nem mosolyog, és attól, hogy Katikának szólít, csak még idege-sebb leszek.

Szüleim dacos kommunistaellenessége, vakmerő makacsságuk, mellyel a szabad sajtó utolsó képviselőiként kitarítottak a vasfüggöny mögött, amíg le nem tartóztatták és el nem ítélték őket mint CIA-kémeket, világéletemben fontos része volt a családi identitásomnak. 1955. február 25-én, éjjel kettőkor, amikor hazatért az amerikai katonai attasé lakásáról, egy bridzspartiról, apámat hat titkos ügynök várta, hogy letartóztassa. Letartóztatásának hírért címlapon közölte a *The New York Times*. Négy hónappal később anyámért is eljöttek. Egy évvel később, 1956 januárjában az amerikai közvélemény szintén a *The New York Times* címlapjáról értesült, hogy „Marton Endrét, az *Associated Press* magyarországi tudósítóját kémkedés vádjával 13 év börtönre ítélték. A felesége, Ilona, aki a *United Press* munkatársa volt, 6 évi börtönbüntetést kapott. Martonéknak két kiskorú lányuk van, Juli és Kati ...” A cikket illusztráló kép egy csinos fiatal párt ábrázolt két mosolygó kislánnyal, egy boldog családot, mely magabiztos és látszólag kikezdhethetetlen. A kép a Magyarországon töltött utolsó karácsonyunkon készült - nem sokkal azelőtt, hogy minden megváltozott. Ez a kép volt az első, amely rólam a sajtóban megjelent, bár én csak évtizedekkel később találkoztam vele.

A szüleim olyan emberek voltak, akik mindig a jövőbe tekintettek. A múlttal csak szelektíven foglalkoztak. Élete vége felé apám megkapta a szabad és demokratikus Magyarország legrangosabb polgári érdemrendjét, de nem akart elmenni New Yorkba, hogy átvegye: rám bízta ezt a feladatot. Aznap este a magyar külügyminiszter a díj mellett legnagyobb meglepetésemre egy dossziét is átadott nekem, melyben apámat érintő ávós dokumentumok voltak. Apám azonban soha ki sem nyitotta ezt a dossziét. Az ő számára a történelem - főleg a történelem őt érintő része - csak teher volt. Engem viszont ez a dosszié indított el kutatóúton.

Szokták mondani, hogy a gyermekkor olyan, mint egy idegen ország. Különösen igaz ez, ha a gyermeket korán kiragadják megszokott kis világából és áttelepítik egy olyan országba, ahol a nevét sem tudják kiejteni. A szüleim halála után – anyám 2004-ben, apám egy évvel később hagyott itt minket – szinte a rögeszmémé vált, hogy mindent megtudjak arról, hogy mi történt velük, s velem és a testvéremmel abban az országban, ahol minden elkezdődött. Soha többé nem volt részem olyan bensőséges családi szeretetben, mint a korai budapesti években. A szüleimmel és a nővéremmel szoros és összetartó családi szövetséget alkotunk, talán azért is, mert a külvilág olyan ellenséges volt. A biztonságot nyújtó Amerikában ez az összetartás óhatatlanul meglazult, és mindannyian elkezdtük a saját életünket élni. Szerencsésen túléltek az emigráció krízisét. Én mégis folyton abba az életbe vágytam vissza, mely tele volt veszéllyel és fájdalommal – és amely összetartó családdá forrasztott bennünket. Hiányzott a budapesti élet bensőségesége.

Az olyan gyerekek, akik egy terrorra épülő államban nőnek fel, hamar megtanulják, hogy ők, és még a szüleik is, senkik és semmik az Állam hatalmával szemben. Legyenek a szülők bármilyen okosak, szellemesek, nagyvilágiak – az én szüleimről ezt mind el lehetett mondani – az Állam kezében akkor is csak játékszerek. Egy ilyen világban a gyerekek nincsenek jogai – még a szüleikhez sincs joguk. Amikor elvették őket tőlem – mert a gyerek ezt így éli meg: *elvették tőle a szüleit* – az elszakadás nemcsak bennük, de bennem is fájdalmas nyomot hagyott, mégpedig örök időkre. Azért akartam kinyitni az aktáikat, hogy megszabaduljak ettől a traumától.

Miközben az aktákat lapozgattam, egy valami végig nem hagyott nyugodni: miért vállaltak a szüleim ekkora kockázatot? A hidegháborús években az átlagos magyar inkább átment az utca túloldalára, semhogy valaki meglássa netán, hogy egy amerikaival találkozik. Az én szüleimnek viszont amerikai diplomaták és újságírók voltak a

legjobb barátai. Amiről más felnőttek csak suttogni mertek, azt az én szüleim hangosan kimondták. Abban az időben, amikor Magyarországon összesen nem volt több mint 2000 személyautó, a szüleim egy lenyitható tetejű Studebakerrel furikáztak. Mintha csak színarany hintóval közlekedtek volna.

Így hát, miután néhány évvel később magam is megkaptam ugyanazt a kitüntetést, amelyet apám nevében egyszer már átvettem, visszatértem Budapestre és felkerestem ezt a baljóslatú reneszánsz palotát, és kitöltöttem a különféle úrlapokat. Aztán hónapokig csak vártam New Yorkban az értesítést, hogy mikor fogad Kutrucz Katalin, a levéltár vezetője.

Katalin, akivel ekkor már tegeződünk, időről időre megnyalja az ujját, miközben a családom életéről összegyűjtött több száz oldalnyi feljegyzést lapozgatja. Ismeri a dossziék tartalmát. A tovasuhanó oldalakon elkapok egy-két nevet a gyerekkoromból. Más nevek idézőjelbe vannak téve – ezek a besúgók fedőnevei. Katalin, mintha csak olvasna a gondolataimban, megjegyzi: „Körülöttetek mindenki besúgó volt, akár bíztak benne a szüleid, akár nem. Ez akkoriban így ment” –, mondja vállvonogatva. Egy „Gáspár” kódnevű spicli anyagát lapozgatja, és én döbbenet látom, hogy milyen gyakran felbukkan benne a nővérem és az én nevem. Nem akartam nyomát veszteni az oldalnak, és megfogtam a kezét. „Kérlek – mondja, és egy pillanatra abbahagyja a lapozgatást –, ez mind a tied. Hazaviheted, és azt kezdesz vele, amit akarsz.” Mintha csak meg akarna nyugtatni, hogy ma már más világban élünk. De én nem tudok várni. Ki lehetett ez a lelkes informátor, ez a „Gáspár”, és miért írt olyan sokat írt rólunk, gyerekekről? „Nos – mondja Katalin az ajkát csücsörítve –, ami azt illeti, a konkrét ügynökök nevééről nem adhatok felvilágosítást. De annyit elárulhatok, hogy a fedőnévnek rendszerint van valami köze az eredeti névhez.” Gáspár. Hát persze. Gabrielle. A francia dadus!

Szorgalmas besúgó lehetett, az anyag méretét elnézve. A harag mellett némi elégedettséget is érzek. Sosem szerettem Gabrielle-t, és ő sem szeretett minket. Szinte ma is halom még a magas sarkú cipője kopogását, ahogy reggelenként bejött a szobánkba és a lehető legzajosabban felhúzta a redőnyt, mely közvetlenül az ágyam mellett volt, miközben éles, visító hangján szólongatott: „*Levez-vous, mes enfants!*” Nem csoda, hogy mindig sietett. Más, sokkal fontosabb dolga volt.

Egy másik dossziéból a nővérem és az én rajzaim hullanak ki: egy füstölgő kéményű ház, madarak, melyek ugyanakkorák, mint az előtérben lépkedő emberek, egy másik rajzon sok-sok csiga, amint egy hegyre másznak felfelé. Rajtuk a felirat: „Mamikának”. Egy másik gyermekrajzon a nagyanyám kézírását ismerem fel: „Ezt a kis Kati rajzolta, pedig még iskolába se jár!” Ezeknél a rajzoknál is hátborzongatóbbak a szüleimről, láthatólag tudtuk nélkül, az utcán, teleobjektívvel készült fotók. Feltűnő, hogy bár nyilvánvalón sejtelve sincs a leselkedő kameráról, apám szálfegyenesen tartja magát, arcvonásai fegyelmezettek, az arc kifejezése kifürkészhetetlen. Nem sokon múlt, hogy túlélte a náciakat, és most újra a vesztes oldalon találta magát - nem csoda, hogy páncélt öltött a fenyegető külvilág ellen. De semmiféle páncél nem védhette meg egy olyan államtól, amely még a gyermekei rajzaira is lecsapott.

Katalin most már sietősen lapoz. Újabb dossziét vesz elő, melynek a címlapján egy nagy „B” betű áll. Annyit már én is tudok, hogy a „B” a „Beszervezés” rövidítése. Az ügynök fedőneve: „Izorche”. „Azt elárulhatom - mondja Katalin -, hogy ez az édesapád neve volt.” - Olyan száraz a torkom, hogy nem jön ki rajta hang. Hogy merészel ilyesmit feltételezni az apámról! Ezért lett tehát olyan együtt érző a hangja, és ezért figyelmeztetett, hogy ezúttal inkább egyedül jöjjenek. Az apám szervezési dossziéjában található utolsó jelentés dátuma 1967. Ez teljes képtelenség - akkor már réggen Amerikában éltünk. Teljes biztonságban. Én legalábbis mindig azt hittem.

De nincs kedvem vitatkozni vele, hogy ez még feltevésnek is nevetséges – végtére is ez a két ember még akkor is ellenállt az ÁVO-nak, amikor a hatalmában voltak. Elképzelhetetlen, hogy a szüleimet bárki is „beszervezhetőnek” tartotta volna, amikor már az Egyesült Államokban éltek, teljes biztonságban.

Amikor becsukta az utolsó dosszié fedelét is, Katalin rám nézett, és a rossz hírek közléséhez szokott orvos modorában, együttérzőn így szólt: „Ez a tiéd – és a dossziékra mutatott. – De ne ítélj el őket – mondta intően –, a rendszer volt bűnös.” – Aztán visszatett a helyére egy fényképet, amely kihullott az egyik dossziéból. Három-négy éves göndör kislányt ábrázol, partedliben, melyen pillangók röpködnek, a kezében kanállal. A dundi, komoly tekintetű, mosolytalan gyermekben magamra ismerek. És akkor eszembe jutott a történész figyelmeztetése: „Vigyázzon, mert Pandóra szelencéjét akarja kinyitni.”

